

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.2188>**Н. Арабаджи,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Інституту права, економіки та міжнародних відносин
Міжнародного гуманітарного університету

КАТЕГОРІЯ «ІСТИНА» В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Постановка проблеми. Всі головні проблеми теорії пізнання стосуються або формування поняття істини, або засобів і шляхів досягнення такої, або структури і форм її існування. Істина, будучи гносеологічною проблемою, належить до числа відомих філософських тем. До неї зверталися як у давнину, так і присвячували свої праці сучасні вчені. Незважаючи на це, і нині категорія істини продовжує залишатися об'єктом численних філософських міркувань і наукових суперечок.

Актуальність теми. У різні роки тією чи іншою мірою тема істини висвітлювалась у різних науках: у філософії, в історії, в психології, в кримінальному процесі та криміналістиці, в цивільному судочинстві, в адміністративно-процесуальному праві тощо. Зокрема, вона стала предметом дослідження праць Арістотеля, Платона, Ф. Ніцше, А. Івіна, В. Хахиева, Г. Гуго, П. Екмана, С. Сливки, І. Нерського та інших науковців. Варто також зазначити, що є достатня кількість наукових статей, монографій та дисертаційних досліджень у цій сфері.

Метою статті є висвітлення сутності істини в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Під істиною розуміється адекватне відображення об'єкта, який пізнається суб'єктом, відтворення його таким, яким він існує сам по собі,

незалежно від людини та її свідомості. Істина – це такий склад людських уявлень, який залежить від суб'єкта, тобто не залежить ні від людини, ні від людства. Істина виражає саму сутність переходу від незнання до знання, який характеризується такими ознаками, як абсолютність і відносність.

Процедурою встановлення істинності пізнання за допомогою деяких логічних роздумів і за допомогою чуттєвого сприйняття предметів і явищ є доказування. Доказування здійснюється за допомогою умовиводів, тобто розумових дій, що пов'язують у кінці думки різноманітного змісту, а також логічних висновків, що ґрунтуються на «зовнішніх засобах» шляхом словесного запису думок чи їх формалізації, що мають на меті довести до мінімуму «несвідомі» елементи висновку, перевести абстрактний хід думок на мову «символів». Тобто доказування в процесі пізнання (встановлення істини) пов'язане насамперед з традиційною чи формальною логікою.

Пізнання в адміністративному процесі також пов'язується з доказуванням і встановленням істини. Проблеми пізнання, істини, доказування є предметом дослідження в теорії доказів протягом усієї історії її розвитку.

Встановлення істини є одним з найважливіших принципів адміністративного процесу. Своє соціальне призначення адміністративний процес у повному обсязі виконує тільки

у тому разі, якщо застосування правових норм засноване на глибокому і всебічному вивченні обставин справи, що відносяться до неї. Обов'язковість встановлення істини – першочергова та необхідна вимога, без виконання якої неможливо правильно, ефективно та доцільно реалізувати завдання адміністративного процесу.

Принцип об'єктивної істини передбачає, що діяльність органів управління підпорядкована на вимогу глибокого і всебічного вивчення обставин справи у ході застосування адміністративно-правової норми. Тому законодавець, визначаючи обов'язки органів, які беруть участь в адміністративному процесі, вимагає від них вжиття заходів щодо встановлення об'єктивної істини.

Принцип об'єктивної істини в адміністративному процесі слід розглядати як обов'язок усіх уповноважених на ведення процесу органів глибоко і всебічно досліджувати всі обставини, що зумовили правозастосовчу діяльність. Він зумовлений завданнями щодо організації найбільш доцільної, оптимальної і заснованої на законі діяльності державного управління, а також завданнями з охорони і забезпечення прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ і організацій.

До цього дня в процесуальних науках триває дискусія про можливість встановлення істини у провадженні у справі. Так, В. Зажицький вважає, що значне розширення основ змагальності у судочинстві, по суті, виключило з доказового права істину як мету доказування, але «з точки зору здорового глузду, а також методологічних передумов істину у судочинстві не можна оголошувати недосяжною... У судочинстві повинен бути орієнтир: у ході доказування у адміністративній справі повинна бути встановлена істина, а також їх юридична оцінка» [1].

Слід зазначити, що істина сама по собі не є завданням адміністра-

тивного процесу. Завданнями провадження у справах про адміністративні правопорушення є всебічне, повне, об'єктивне і своєчасне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її відповідно до закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню адміністративних правопорушень.

Істина як повне, реально-справжнє знання про предмет, тобто фактичних обставин справи, не є кінцевою метою адміністративного процесу, а може бути лише одним з елементів правозастосовчого процесу. Рішення у справі буде законним, обґрунтованим і справедливим тільки тоді, коли до правильно встановлених фактичних обставин справи будуть правильно застосовані норми права.

У ході адміністративного процесу встановлюється фактична (матеріальна) істина. Законодавець мотивує своє рішення певними обставинами, що мали або ж мають місце у дійсності. До складових частин принципу об'єктивної істини належать вимоги до діяльності приводу та до рис правозастосовчого рішення.

Головним обов'язком приводу в основному процесі (стадії розслідування і вирішення справи) є збирання додаткових доказів, перевірка наявних доказів (що по суті становить зміст одних і тих же дій), не покладаючись на докази, що подані сторонами. Цю вимогу можна пояснити вимогою неупередженості приводу, що є наслідком «неупередженого», об'єктивного характеру істини.

Особливістю принципу матеріальної істини в адміністративному процесі є те, що застосування норм права органами державного управління завжди було пов'язане із впливом принципу об'єктивної істини на ці факти в процесі застосування. Тобто тут має місце коригування фактичних обставин справи з метою винесення позитивного рішення по справі.

Таким чином, основою встановлення істини у справі про адміністративне правопорушення є робота з доказами. З одного боку, доказування служить встановленню фактів обставин, які мали місце, їх сутності, оцінці значення для встановлення істини у справі, а з іншого – фіксації у визначеному законом порядку та формах отриманих результатів для надання їм статусу доказів [2].

Доказування є складним поняттям, яке включає практичну та розумову діяльність у роботі з необхідною для вирішення справи інформацією. Так, О. Дубенко під доказуванням в адміністративному судочинстві розуміє урегульовану процесуальним законодавством, підпорядковану законам логіки діяльність, спрямовану на встановлення об'єктивної істини в адміністративній справі та ухвалення обґрунтованого і законного рішення [3].

Доказування у справах про адміністративне правопорушення:

1) виступає особливою формою пізнання дійсності, яке відбувається виключно на підставі норм права;

2) поза правовим урегулюванням результати доказування не вважаються юридично значимими, що є гарантією прав та законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності;

3) пізнання дійсності у формі доказування може відбуватися в опрацьованих наукою та апробованих практикою формах за допомогою відповідних засобів пізнання, у тому числі й технічних;

4) включення та використання відповідних методів, форм та засобів пізнання в процес доказування передбачає їх юридичне закріплення та визнання такими явищами;

5) зміст доказування утворює діяльність відповідних суб'єктів, яка стосується збирання, дослідження, оцінки та використання доказової інформації (доказів);

6) здійснення кожного з елементів доказування втілюється у відповідну діяльність (фактичну або розумову), яка здійснюється за допомогою певних засобів у притаманних їй формах, які є юридично визначеними [4].

Одним з елементів процесу доказування в адміністративному судочинстві є дослідження доказів. Слід зазначити, що поняття доказів належить до основних у теорії доказів і доказовому праві. Отже, правильне визначення поняття доказу є необхідною умовою досягнення істини, забезпечення законності й обґрунтованості рішень адміністративного суду.

На думку І. Бойка, докази являють собою певну інформацію, якою учасники адміністративної процедури обґрунтовують свої вимоги, а адміністративний орган установлює відсутність чи наявність даних про факти та обставини справи [5].

Я. Калмикова наголошує, що доказами в адміністративному судочинстві може бути тільки та інформація, на підставі якої особи, які беруть участь у справі, обґрунтовують або спростовують позовні вимоги, а суд установлює наявність чи відсутність даних про факти, обставини, дії або події, що мають значення для правильного розв'язання справи [6].

Толерантним виступає і М. Мельник, відзначаючи, що доказами в адміністративному судочинстві України є ті відомості, інформація про факт, на підставі якої адміністративний суд у визначеному законом порядку (отримання, дослідження та оцінки) встановлює наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного розв'язання справи, які одержують на підставі засобів доказування (пояснень сторін, третіх осіб та їх представників, показань свідків, письмових речових доказів, висновків експертів) [7].

На відміну від вищезазначених думок, А. Комзюк та О. Бандурка

підкреслюють, що доказами в адміністративному судочинстві можуть бути будь-які фактичні дані, які добуваються або встановлюються судом під час розгляду справи за допомогою джерел і засобів доказів, про наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі та занесені до документів або технічних засобів, які фіксують адміністративний процес у конкретній справі, що мають значення для правильного розв'язання справи, а також доведення у судовому засіданні як докази у цій справі [8].

Підсумовуючи вищезазначені погляди авторів, можна дійти висновків, що доказами є та інформація, яка застосовується учасниками провадження в адміністративному судочинстві для встановлення наявності або відсутності певних фактів, обставин, подій і використовується для здійснення процедури доказування, що включає у себе такі складники, як дослідження та оцінка цих доказів.

Окрему увагу слід приділити класифікації доказів, оскільки науковці поділяють усі докази на три основні групи, виділяючи відповідні критерії: джерело одержання відомостей, зв'язок з обставинами, що підлягають доказуванню, та залежно від способу утворення. Так, залежно від джерела одержання відомостей про обставини публічно-правового спору докази поділяються на особистісні, речові та змішані. Залежно від зв'язку доказів з обставинами, що підлягають доказуванню, докази можуть бути прямими та непрямими, тобто опосередкованими. Залежно від способу утворення докази поділяють на первинні та похідні.

Отже, прийнято розрізняти поняття «докази» та «джерело доказів». Джерелами доказів є матеріальні носії певної інформації, за допомогою якої ця інформація застосовується у провадженні у справах про адміністративне правопорушення. До дже-

рел доказів слід віднести: протокол про адміністративне правопорушення, пояснення особи, що притягується до відповідальності, потерпілого, свідка, висновок експерта, речові докази, показання технічних приладів, які використовуються у разі нагляду за виконанням правил, норм та стандартів, які стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, протокол вилучення речей та документів, а також інші документи. Саме тому доказом у справі слід вважати не сам протокол про адміністративне правопорушення або письмове пояснення потерпілого, а ті відомості, які були зафіксовані у цих процесуальних документах [9].

Завершується цей етап складання адміністративного протоколу. Збирання доказів можна визначити як «сукупність дій із виявлення, фіксації, вилучення та збереження різних доказів» [10] або як «виявлення, отримання, фіксацію, вилучення і збереження доказів» [11]. Для цілей адміністративного процесуального права друге визначення підходить більш повно.

Процес доказування складається з таких елементів, як: збирання, дослідження та оцінка доказів, які визначають його зміст. Збирання доказів включає їх пошук, виявлення, звернення уваги на ті чи інші фактичні дані. Незважаючи на те, що таку практичну і розумову діяльність ми відносимо до збирання доказів, самими доказами вони можуть стати лише згідно з припущенням суб'єкта доказування, будучи на етапі збору всього лише фактичними даними.

На другому етапі (під час розгляду справи) докази перевіряються та оцінюються. Вони можуть бути оцінені як позитивно, так і негативно. Іншими словами, перший етап забезпечує збирання доказів, а другий – їх перевірку.

Дослідження доказів пов'язане з їх вивченням, перевіркою та оцінкою. Наприклад, М. Строгович писав, що

перевірка служить оцінкою доказів [11]. П. Пашкевич під дослідженням доказів розумів діяльність із вивчення доказів та їх перевірки з метою оцінки [12].

Оцінка доказів передбачає два моменти: визначення вірогідності та сили доказів. Надзвичайно важливий вплив на оцінку доказів здійснює закон. По-перше, законодавець закріплює та робить обов'язковими правила оцінки доказів. Так, наприклад, у багатьох адміністративно-правових актах сформульовані вимоги всебічності, повноти, об'єктивності розгляду справи. По-друге, законодавець закріплює шляхи та засоби збирання та дослідження доказів. По-третє, деякі законодавчі акти містять прямі вказівки на мету доказування та визначають предмет доказування в конкретній справі про адміністративне правопорушення. По-четверте, законодавець встановлює спеціальні гарантії, які забезпечують свободу внутрішнього переконання осіб, що застосовують право [13].

Процес судового доказування – це органічна єдність змісту і форми, процесуального способу виявлення доказів, їх представлення та аналізу. Він дає змогу виявити єдину специфічну структуру доказування, обов'язковими елементами якої є пряма форма існування (засоби, вид доказу, факт, який безпосередньо сприймається правозастосовним суб'єктом); зміст (відомості про факти, обставини справи, інформація як відображення матеріального світу та його властивостей); процесуальний спосіб отримання доказу лише в рамках процесуальної норми відповідно до чинного законодавства [14].

Вони тісно взаємопов'язані між собою і не підлягають окремому розгляду у відриві один від одного.

Під час вивчення матеріалів орган та посадова особа, яка приймає рішення у справі, звертає особливу увагу на те, чи правильно складені протокол про адміністративне пра-

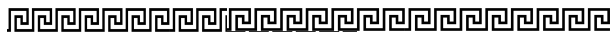
вопорушення, а також чи правильно оформлені інші матеріали справи. Тому необхідно з'ясувати, чи існують обставини, що виключають провадження у справі про адміністративне правопорушення, повний список яких міститься у ст. 247 КУпАП. Фактично у вивченні матеріалів справи про адміністративне правопорушення орган та посадова особа має звернути увагу на достатність наявних у справі матеріалів для розгляду її по суті.

На третьому, заключному, етапі відбувається використання доказів. Використання доказів у процесуальному аспекті здійснюється за такими трьома напрямками: з метою прийняття різних проміжних процесуальних рішень, включаючи рішення про провадження окремих процесуальних дій; як елемент процесуального порядку проведення процесуальних дій, здійснення яких зумовлене необхідністю дослідження раніше зібраних у справі доказів; для прийняття та обґрунтування підсумкових процесуальних рішень у справі.

Варто також наголосити, що важливим інструментом доказової бази виступає інститут забезпечення доказів. Його сутність полягає в тому, що особи, які беруть участь у справі, мають право подати клопотання про витребування доказів у разі, якщо вони не мають можливості зробити це самостійно. Окрім того, особи, які беруть участь у адміністративній справі, мають право просити про забезпечення доказів лише у тому разі, якщо доведуть судові неможливість або складність в отриманні ними цих доказів. Тобто сторони не повинні зловживати своїми правами щодо забезпечення доказів та повинні брати активну роль у самому процесі доказування з метою захисту своїх же інтересів та прав.

Роль інституту забезпечення доказів також полягає в тому, що за його допомогою можна запобігти знищенню важливих доказів у справі, вчинення неправомірних дій щодо таких дока-

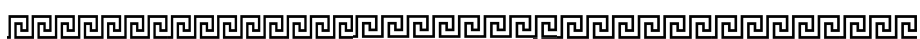

зів, їх використання на шкоду іншим особам або з метою, що порушить законодавства та права інших осіб. Його мета – забезпечення нормального здійснення процесу доказування шляхом збирання і закріплення доказів, якщо існують обставини, які під час судового розгляду адміністративної справи можуть унеможливити надання потрібних доказів.

Висновки. З огляду на вищевикладене ми можемо дійти певних висновків, а саме: адміністративна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності має свою теорію доказування; процесу доказування у справі притаманна множинність правозастосовних суб'єктів, які його здійснюють, що не характерно для інших видів проваджень. У процесі розгляду справ про адміністративне правопорушення особлива увага приділяється судовому доказуванню. Доказування на стадії судового розгляду справи виступає як система логічно організованих у процесуальній формі доказів з використанням процесуальних засобів для формування у судді, який розглядає справу, переконання в істинності фактів щодо предмета доказування. Доказування у провадженні справ про адміністративні правопорушення є процесуальною діяльністю спеціально уповноважених органів (посадових осіб), яка передбачає законодавчо врегульований процес щодо збору, оцінки та використання доказів, необхідних для встановлення істини у справі та її вирішення по суті.

У статті здійснено аналіз категорії «істина» в адміністративному судочинстві. Розкрито науково-правовий аспект поняття істини, сутність та зміст терміна «істина», мету, завдання та вимоги встановлення істини в адміністративному процесі. Визначено, що під істиною в юридичній науці розуміється адекватне відображення об'єкта, який пізнається суб'єк-

том, відтворення його таким, яким він існує сам по собі, незалежно від людини та її свідомості. Доведено, що процедурою встановлення істинності пізнання є доказування. Визначено, що доказування здійснюється за допомогою умовиводів, тобто розумових дій, що пов'язують у кінці думки різноманітного змісту, а також логічних висновків, що ґрунтуються на «зовнішніх засобах» шляхом словесного запису думок чи їх формалізації, тобто доказування в процесі встановлення істини в адміністративному процесі пов'язане насамперед з традиційною чи формальною логікою. З'ясовано, що процес встановлення істини в адміністративному судочинстві також пов'язується із доказуванням. Визначено поняття доказів та процесу доказування в адміністративному судочинстві. Так, під доказуванням в адміністративному судочинстві розуміється урегульована процесуальним законодавством, підпорядкована законам логіки діяльність, що спрямована на встановлення об'єктивної істини в адміністративній справі та ухвалення обґрунтованого і законного рішення. Розглянуто принцип об'єктивної істини в процесі доказування як головний важливий принцип адміністративного судочинства, який передбачає, що діяльність органів управління підпорядкована на вимогу глибокого і всебічного вивчення обставин справи в ході застосування адміністративно-правової норми. Окреслена основна роль та значення доказування у справах про адміністративне правопорушення. Описано елементи та етапи процесу доказування в адміністративному судочинстві. Наведено класифікацію доказів в адміністративному процесі. Проаналізовані напрями використання доказів у адміністративно-процесуальному аспекті. Проаналізовано інститут

забезпечення доказів. Таким чином, доведено, що основою встановлення істини у адміністративному судочинстві є робота з доказами.

Ключові слова: істина, встановлення істини, адміністративне судочинство, докази, процес доказування.

Arabadzhy N. CATEGORY OF “TRUTH” IN ADMINISTRATIVE LEGAL PROCEEDINGS: TO THE STATEMENT OF THE ISSUE

The article analyzes the category of “truth” in administrative legal proceedings. The scientific and legal aspect of the concept of truth, the essence and content of the term “truth”, the purpose, objectives and requirements for establishing the truth in the administrative process are revealed. It is determined that the truth in legal science means the adequate reflection of the object, which is known by the subject, its reproduction as it exists in itself, regardless of the person and his consciousness. It is proved that the procedure for establishing the truth of cognition is proof. Determined that the proof is carried out by inferences, i.e. mental actions that connect at the end of the thought of various content, as well as logical conclusions based on “external means” by verbal recording of opinions or their formalization, i.e., proof in the process of establishing truth in administrative process is associated primarily with traditional or formal logic. It was found that the process of establishing the truth in administrative proceedings is also associated with proof. The concept of evidence and the process of proof in administrative proceedings is defined. Thus, evidence in administrative proceedings means activities regulated by procedural law, subject to the laws of logic, aimed at establishing the objective truth in an administrative case and making a reasonable and lawful decision. The principle of objective truth in the process of

proving is considered as the main important principle of administrative proceedings, which provides that the activities of government are subject to the requirement of in-depth and comprehensive study of the circumstances of the case during the application of administrative law. The main role and importance of proving in cases of administrative offenses are outlined. The elements and stages of the evidentiary process in administrative proceedings are described. The classification of evidence in the administrative process is given. The directions of using evidence in the administrative-procedural aspect are analyzed. The institute of providing evidence is analyzed. Thus, it is proved that the basis for establishing the truth in administrative proceedings is the work with evidence.

Key words: truth, truth establishment, administrative legal proceedings, evidence, process of proof.

Література

1. Лежнёва Т.М. Поняття та елементи принципу змагальності в цивільному процесі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2013. № 2. С. 126–136.
2. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Стариков Ю.Н. Административное право : учебник для вузов. Москва : Норма, 2004. 816 с.
3. Дубенко О.М. Доказування в адміністративному судочинстві в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 23 с.
4. Штих О.В. Аналіз значення доказування в справах про адміністративне правопорушення. Юридична наука і практика, 2011. № 2. С. 73–79.
5. Бойко І.В., Зима О.Т., Соловйова О.М. Адміністративна процедура: конспект лекцій / за ред. І.В. Бойко. Харків : Право, 2018. 132 с.
6. Калмикова Я.С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків, 2013. 20 с.

7. Мельник М.П. *Поняття доказів у адміністративному судочинстві України. Держава і право, 2010. Вип. 48. С. 269–274.*

8. *Кодекс адміністративного судочинства України : науково-практичний коментар / за заг. ред. А.Т. Козюка. Київ : Прецедент; Істина, 2009. 823 с.*

9. Резніченко В.О. *Дослідження поняття докази в справах про адміністративні правопорушення, підвідомчих органам Національної поліції. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право, 2018. Вип. 5. С. 72–76.*

10. Торвальд Ю. *Век криміналістики. Москва : ЦУЛ, 2020. 432 с.*

11. *Курс советского уголовного процесса. Общая часть / под ред. А.Д. Бойкова, И.И. Карпеца. Москва : Юрид. лит., 1989. 640 с.*

12. Якушева Т.В. *Об объективности исследования обстоятельств уголовного дела в судебном следствии. Известия АлтГУ, 2007. № 2.*

13. Izbash K. *Proving and evidence in proceedings in cases on administrative offenses. European Reforms Bulletin: international scientific peer-reviewed journal. Grand Duchy of Luxembourg, 2020. No. 1. P. 32–36.*

14. Кемеров В.Е. *Современный философский словарь. Москва : Академический Проект, 2020. 823 с.*

